

Veszprém 2008.12.04. Kolláth György: Alkotmányos egészségügyi jogaink

Vállalásom: 15 percben felvillantani pár alaptörvényi normát és hozzá rendelt érvet az egészséghez fűződő jogról. Kompetenciámat megalapozhatja, hogy 10 éve az ELTE-n orvosok, gyógyszerészek számára általános és egészségügyi közjogot adok elő. Ők a kedvenceim, habár vannak vitáink: meglehet, épp' ezért. Itt se fog kapásból mindenki egyet érteni velem. A jogos türelmetlenség előbbre tart, mint a büdzsé.

Szemléltetéssel kezdem. Vasárnap este, királyi tévé, „A szólás szabadsága” c. műsorában egyoldalú, tárgyi tévedésekkel fűszerezett stúdió-beszélgetés folyt a dohány-ellenes törvény módosításának halasztásáról. Talán egy résztvevő tudta: mi is van a 9. éve hatályos törvényben. Kevesen ismerik, alig alkalmazzák, ám újraírják. Ez: hungarikum. Egy paternalista, igazság-osztó tüdőgyógyász a dohányzás teljes betiltásával védené a pincérek, a kalauzok egészségét. Indokolása: nekik is alkotmányos joguk van az egészséges emberi környezethez, miért kellene füstös helyen a munkájukat végezni?! Gyakori az ilyen okfejtés.

Az erre adható jog(ász)ji felelet lehet naiv, spród, és a jövőbe utaló. Egy-egy gondolat-kísérlet mindháromra. **Naivan**: a füst tényleg zavarhatja még a dohányos dolgozót is, csakúgy, mint ezernyi más. Ha e helyzet tudtával lépett be, alig van mód apellátára. Ha utóbb rendelték a „füstölőbe”, akkor kérhet áthelyezést, veszélyességi pótlékot, munkaidő-kedvezményt. Határ: az állásának a megtartása.

Spróden: oké, mondhatja a főnök(ség), ez kb. ugyanaz a szitu, mint a repülőtéren a földre kötelezően elhelyezendő zajvédő. Tehát óvórendszabállyá tesszük a szolgálati gázálc viselését, és fizetéslevonással büntetjük a nemleges helyzetet. Hányan maradnának meg így? **Jövőbelátóan**: a dolgozó majd kártérítési pert indíthat és nyerhet meg a cégével szemben /vagy poszthumusz módon az örökösei/, ha bizonyít 3 dolgot. A kárt, a jogellenességet és a kettő közötti ok-okozati összefüggést. Lesz ilyen honi jogi győzelem e században, de nem okvetlenül 2010-ig. Lépésről-lépésre halad(hat)unk csupán: erőnk, józan eszünk, pénzünk, konszenzus-képességünk, empátiánk és eltökéltségünk függvényében. Erre mondtam, hogy az állam ne verje ki a cigit a lakosság uszke 30-35 %-ának a szájából. Másként érjen célba. A betart(hat)atlan jog a többi norma erózióját is fokozza.

És akkor most már általánosabban is, íme egy jogállami axióma és paradoxon. A cél sosem szentesíti az eszközt. Nem egy srófra járva működik a prevenció egyik-másik válfaja és szintje. Az említett esetben, beszólásban is, a cél nemes, ám a hivatkozás téves, közjogilag spekulatív, divatosan felszínes és időszerűtlenül követelőző. Keveri a bíróság előtt követelhető, érvényesíthető **alanyi jogot** (erre példa a táppénz), az **állami kötelezettséget** (ez adja a főmenüt itt) és az ún. **államcél**t (amit hevülten politikusok ígérnek meg nekünk a kampányban, jöllehet annyi pénz a számtanpéldában sincs). Pedig, e három elvi kategória és zsinórmérték adja, foglalja keretbe egészségünk alapjogát, és annak működési rendjét. Mind eközben kulcs a mérce: amit ez az ország, s annak X,Y,Z alrendszere (pl. X,Y kassza) megengedhet magának. Hazánk nem Dubai, és még sokáig nem válunk azzá. A humanitárius jogok kapcsán ez is meghatározó tényező: most és a jövőt, egy modernizációt is számításba véve. Számít az idő is: egy európai ország alkotmánya nem 4 éves, hanem évszázados horizonttal dolgozik: benne A,B,C jog tény és igény, már elért szint, és sosem 100 %-ig perfekt valóság. Lássuk ezen koordináták között a tételes jogot!

Alkotmány 18. § „A Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.”

Az Alkotmánybíróság gyakorlatából építkező félhivatalos kommentár következik!

Az Alkotmány I. fejezet Általános rendelkezések között elhelyezett **egészséges környezethez való jog** megjelenik **az alapjogi katalógusban** is. Kifejezett állami kötelezettségként, s az Alkotmány 70/D. §-ával /az egészséghez való joggal/ szinkronban **az állam feladatává teszi az épített és természetes környezet védelmét**. Az egészséges környezethez való jog, mint ún. harmadik generációs alkotmányos jog=alapjog. **Az alapjoggá minősítés az alkotmányvédelem rendszerében a legerősebb védelmet biztosítja**. Így amikor alkotmányossági megítélés tárgyává válik az egészséges környezethez való jog sérelme, nemcsak az Alkotmány 18. § és 70/D. § egymásra vonatkoztatása, hanem az Alkotmány **8. § (2) bekezdésében előírt alapjog-korlátozásra irányadó rendelkezések figyelembevétele is szükséges**.

Ehelyütt **alap-döntésnek a 28/1994. (I. 20.) AB határozatot** tekinthetjük. Az egészséges környezethez való jog a Magyar Köztársaságnak azt a kötelezettségét is magában foglalja, hogy az állam a természetvédelem **jogszabályokkal biztosított szintjét nem csökkentheti, kivéve, ha ez más alapjog vagy alkotmányos érték érvényesítéséhez elkerülhetetlen. A védelmi szint**

csökkentésének mértéke az elérni kívánt célhoz képest ekkor sem lehet aránytalan. (ABH 1994, 134.)

E jog esetében kizárólag más alapjog vagy alkotmányos érték érvényesítése igazolhatja a korlátozást, s csak akkor, ha ez elkerülhetetlen, tehát az adott cél nem érhető el másként (lásd: Alapjogi teszt). Ergo, ez így a környezetvédelmi status quo biztosításának kötelezettsége.

Az Alkotmány 18. §-ában meghatározott egészséges környezethez való jog ugyan nem alanyi alapjog (alanya ui. az emberiség, a természet), viszont azt a hiányt, hogy nincs hagyományos értelemben vett alanyi jogi oldala, az állam életvédelmi (környezetvédelmi) kötelezettségének kell pótolnia. A gyakorlat azt mutatja, hogy az egészséges környezethez való jognak prioritása van számos más joggal szemben. Vele szemben pl. a tulajdonjognak több szempontból is engednie kell.

Összegezve: két egymást átszövő követelmény fogalmazódott meg. Egyrészt a jogszabályokkal már biztosított védelmi szint csökkentésének tilalma (illetve szigorú feltétele), másrészt az, hogy az állam a preventív védelmi szabályoktól nem léphet vissza a szankciókkal biztosított védelem felé.

Alkotmány 70/D. § (1) „A Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez.

(2) Ezt a jogot a Magyar Köztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres testedzés biztosításával, valamint az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg.”

A kommentár helyütt is azonos forrásból származik.

1. Az egészséghez való jog mai formájában való megfogalmazása történelmi előzményeként a felvilágosult abszolutizmus államát lehet említeni, ahol a pusztító járványok megelőzése jegyében a közegészségügy állami feladattá válásának folyamata elkezdődött. A rászorultság esetén történő gondoskodás a rendi társadalom viszonyai között részben a földesúrra hárult. Az ellátás másik forrása az egyházak karitatív tevékenysége volt. Az úrbéri viszonyok megszűntével a rászorultakról való gondoskodás a társadalom nyakába szakadt. A kapitalizálódó társadalomban, miközben a közegészségügy állami feladatai bővültek, a rohamosan szerveződő biztosító társaságok az érintettek hozzájárulása alapján (is) egyre szélesebb körű egészségügyi ellátás fedezetéről gondoskodtak.

Az alkotmányjogi alapkérdés: az egészségügyi ellátás biztosítása a társadalom erkölcsi kötelessége-e, vagy az államé? Ha az államé: az egészségügyi ellátásról szóló gondoskodás mennyire, milyen mértékben terjed túl a kötelezettség erkölcsi jellegén, illetve mikor, mitől, milyen fokban válik az jogi természetűvé? A másik oldalról az a kérdés merül fel, hogy az államnak a szóban forgó kötelezettsége megfogalmazható-e az állampolgárok alanyi jogaként?

Az alkotmányok többségének válasza: *az egészségügyi ellátásban a megelőzés, azaz a társadalom egészségének védelme teljes egészében állami feladatnak számít, a gyógyítás fedezete ellenben - különböző arányokban és elvek mentén - meg van osztva az érintett, illetve az állam között.* Az egészségügyi ellátás költségeinek megosztásában döntő szerepet játszik a társadalombiztosítás, amelynek megszervezése állampolgári követeléssé válik.

Keretek, külhoni alapok:

Nemzetközi dokumentumok a mindenkire kiterjedő egészségügyi ellátás követelményéből indulnak ki, abból tehát, hogy **mindenki a testi és lelki egészség elérhető legmagasabb szintjét élvezze** (GSZKE 12. cikk); vagy: a Szerződő Felek biztosítják, hogy **mindenki, aki nem rendelkezik megfelelő erőforrásokkal és aki nem képes ezeket az erőforrásokat megteremteni ... megfelelő segítségnyújtásban legyen része és betegsége esetén az e helyzetnek megfelelő ellátást kapjon** (EUSZCH 13. cikk).

2. Az egészségügyi ellátáshoz való jogról legátfogóbban az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) rendelkezik. E törvény - az Alkotmánytól eltérően - az egészségügyi ellátásról szól. **Az egészséghez való jog fogalmilag szélesebb, mint az egészségügyi ellátáshoz való jog.** Más oldalról az egészségügyi ellátáshoz való jog az egészséghez való jognak csupán egyik részjogosítványa.

Az egészségügyi ellátáshoz való jog - a törvény szerint - lényegében **négy elemet** foglal magában, úgymint:

a) Minden betegnek joga van sürgős szükség esetén az életmentő, illetve a súlyos, vagy maradandó egészségkárosodás megelőzését biztosító ellátáshoz, valamint fájdalmának csillapításához és szenvedéseinek csökkentéséhez (Eütv. 6. §).

b) Minden betegnek joga van - jogszabályban meghatározott keretek között - az egészségi állapota által indokolt, megfelelő, folyamatosan hozzáférhető és megkülönböztetés nélküli egészségügyi ellátáshoz ...

c) A betegnek joga van az állapota által szakmailag indokolt egészségügyi szolgáltató és - ha a jogszabály kivételt nem tesz - a választott orvos egyetértésével az ellátást végző orvos megválasztásához ... (Eütv. 8. §).

d) Amennyiben a beteg az adott egészségügyi szolgáltatónál nem részesíthető az egészségi állapota által indokolt szükséges ellátásban, joga van a legrövidebb időn belül a megfelelő intézetbe való átirányításra, illetve várólistára való helyezésre (Eütv. 9. §).

A betegek jogai és kötelességei, ezen belül az egészségügyi ellátáshoz való jog nem foglalja magában az orvoslás tárgyi feltételeivel kapcsolatban megfogalmazható jogokat.

Az egészségügyi ellátáshoz való jog leglényegesebb kérdése a szolgáltatás ingyenes vagy térítésköteles jellege. Alapkérdés itt is: az egészségügyi ellátáshoz való jog az Alkotmány alapján alanyi jogként illet-e meg minden magyar állampolgárt, vagy ehhez más, sajátos jogviszony létesítése is szükséges? Válasz: ma az egészségügyi szolgáltatás igénybevétele térítésen alapul. A térítés vagy ellenszolgáltatás történhet - s ez a jellemző - a társadalombiztosítás keretében; itt a munkaadó, illetve a munkavállaló társadalombiztosítási járulék megfizetésére köteles. Munkaviszonyon kívül, rászorultság esetén az egészségügyi szolgáltatás társadalombiztosítási ellenértékét a helyi önkormányzat fizeti meg. Végül az egészségügyi szolgáltatás igénybevételére szerződés is köthető, amelyben az anyagi terhek megfizetését a rászoruló vállalja.

3. Az egészségügyi ellátáshoz való jog a társadalombiztosítás ernyője alatt érvényesül. Megítélése ennek következtében a társadalombiztosítással összefüggő egyéb szociális jogok sorsát osztja.

Az Alkotmánybíróság 54/1996. (XI. 30.) AB határozatában - egyébként a szociális jogok megítélésében kifejtett általános elveknek az egészségügyi ellátáshoz való jogra való kivetítéseként - mondja: az egészségügyi ellátási kötelezettségről és a területi finanszírozási normatívákról szóló 1996. évi LXIII. törvény alkotmányossága, illetőleg alkotmányellenessége egyedül az Alkotmány 70/D. §-ában foglaltak szerint nem bírálható el. Az Alkotmány 70/D. §-ában foglalt lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jog biztosítása olyan alkotmányos állami feladatot jelent, amelyet az állam központi szervei és a helyi önkormányzati - továbbá egyéb - szervek rendszere révén valósít meg. Ennek keretében az állam - egyebek között - egészségügyi intézményhálózat működtetésére és az orvosi ellátás megszervezésére köteles.

A kötelező társadalombiztosítás körébe tartozó ellátási jogosultság viszont már valóságos alanyi jog, amelynek alkotmányos alapja azonban nem az Alkotmány 70/D. §-a, hanem az Alkotmány 70/E. §-ában foglalt rendelkezés, illetőleg az alkotmányos tulajdonvédelem. (ABH 1996, 173., 186-187.)

A legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jog az államnak azt a kötelezettségét jelenti, hogy a nemzetgazdaság teherbíró-képességéhez, az állam és a társadalom lehetőségeihez igazodva olyan gazdasági és jogi környezetet teremtsen, amely a legkedvezőbb feltételeket biztosítja a polgárok egészséges életmódjához és életviteléhez. A legmagasabb szint viszonyítási alapja tehát a nemzetgazdaság mindenkori teherbíró képessége, s nem az orvostudomány mindenkori fejlettsége. [56/1995. (IX. 15.) AB határozat, ABH 1995, 260.]

4. Az egészséghez való jog az egészségügyi ellátásnál szélesebb tartalmat hordoz. Az előbbibe az egészséges környezethez való jog (e kérdéssel más helyen foglalkoztunk), s az egészséges életmód, a sport állami támogatása is beletartozik.

Ezzel elérkeztünk a más(od)ik (de facto a harmadik) szívszerelmemhez, a sporthoz, amit kutatni és művelni egyaránt szeretek. Zárásul következzenek egy sportbeli idézet, ami áttételesen arra int, hogy lássuk: rengeteg mindent kell okosan, belátóan megváltoztatni ahhoz, hogy a lényeg változatlan legyen. Így szól az aranypipős ars poetica-ja: ha jó spíler vagy, belövöd, ha rossz, kihagyod, de nem vagy spíler, ha meg se próbálsz. Ma és itt is azért vagyunk együtt, hogy egy jó ügyet gólra váltsunk, győzelemre segítsünk.